

SPECIALIŲJŲ PSICHOLOGIJOS ŽINIŲ TAIKYMO TEISĖJE RIBOS

Prof. habil. dr. Viktoras Justickis

Mykolo Romerio universiteto Socialinio darbo fakulteto Psichologijos katedra
Valakupių g. 5, LT–10101 Vilnius
Telefonas 277 98 50
Elektroninis paštas justickv@takas.lt

Pagrindinės sąvokos: specialiosios žinios, psichologinė ekspertizė, sveiko proto psichologija.

S a n t r a u k a

Straipsnyje nagrinėjamos specialiujų psichologijos žinių taikymo įgyvendinant teisės problemas galimybės ir ribos. Smulkiai išnagrinėtos psichologinėje ir teisinėje literatūroje minimos problemos, kurios, daugelio autorių nuomone, neleidžia plačiau panaudoti psichologijos žinių. Dauguma tų problemų siejamos su esminiais dviejų mokslų skirtumais. Parodoma, kad iš tikrųjų nurodomi skirtumai nesudaro kliūčių šiems mokslams sąveikauti, kad jie tiesiog atspindi skirtingą psichologijos ir teisės vietą. Psichologija vaidina teorinio, o teisė jos atžvilgiu – taikomojo mokslo vaidmenį. Parodoma, kad iš tikrųjų teisė labai plačiai taiko vadinamąsias praktinės psichologijos žinias. Specialiujų psichologijos žinių platesnio taikymo problema siejasi su jų praktinių žinių keitimu mokslinėmis. Nagrinėjamos to pakeitimo prielaidos ir vystymosi nuo praktinės psichologijos prie mokslinės naudojimo etapai. Atskleidžiami specialiujų žinių taikymo kiekviename iš tų etapų ypatumai.

I ž a n g a

Specialiosiomis vadiname dabartines mokslines psichologijos žinias, kurios gali būti taikomos kuriant ir taikant teisę. Terminas „specialiosios“ atskiria šias žinias nuo buitinės psichologijos žinių (kiti pavadinimai „praktinė“, „naivioji“, „sveiko proto“ psichologijos).

Specialiosios psichologijos žinios yra psichologijos, kaip mokslo, raidos rezultatas. Jos gautos ir jų patikimumas kontroliuojamas šio mokslo metodais. Joms perimti reikia specialiai mokytis, pavyzdžiui, aukštojoje mokykloje psichologijos specialybės.

Praktinės psichologijos žinias žmogus kaupia nuo pat vaikystės. Nuo pirmųjų bendravimo su kitais žmonėmis minučių vaikas vis daugiau sužino apie tai, kaip aplinkiniai mąsto, jaučia, reaguoja, įsimena, suvokia. Vaikas vis daugiau supranta jį supančių žmonių asmenybės panašumų ir ypatumų. Šios žinios kasdienėje veikloje jam padeda suprasti kitus žmones bei numatyti jų veiksmus. Svarbų vaidmenį kaupiant šias buitinės psichologijos žinias vaidina meno kūriniai – jie vaizduoja žmonių vidinį pasaulį įvairiomis aplinkybėmis. Ne mažiau svarbi aplinkinių patirtis. Šeimoje, darbe individas nuolat apmąsto ir aptaria savo ir kitų žmonių elgesį, jo priežastis. Kalbėdami apie tai, kodėl žmogus pasielgė taip arba kitaip, aptariame to žmogaus poreikius, motyvus, jo intelektą ir daugelį kitų psichologinių savybių.

Šiuo pagrindu profesinėje veikloje susiformuoja „profesinė psichologija“ – psichologijos žinios ir įsitikinimai, būdingi tam tikros profesijos atstovams, kuriomis jie remiasi priimdami tam tikrus profesinius sprendimus.

Svarbiausia specialiujų psichologijos žinių taikymo teisėje forma yra psichologinė ekspertizė. Teismo pavedimu pakviestas psichologas remdamasis savo specialiosiomis žiniomis atlieka psichologinį tyrimą. Daugelyje šalyje psichologas gali būti kviečiamas ir kaip specialistas, kuris, neatlikdamas jokio specialaus tyrimo, tiesiog turi suteikti teismui tam tikros psichologinės informacijos.

Šalys gerokai skiriasi pagal tai, kiek plačiai skiriama psichologinė ekspertizė ar kviečiamas psichologas specialiosioms žinioms suteikti. Yra nemažai šalių, kuriose ji visai netaikoma. Tarkime, ši ekspertizė visai netaikoma arba tik pradedama taikyti musulmoniškose bei Rytų teisės šalyse. Kitose šalyse (pvz., JAV, Didžiojoje Britanijoje, Vokietijoje) ji taikoma gana aktyviai ir taikymo sritis sparčiai didėja.

Skirtingos teisės šakos daug kuo skiriasi. Intensyviausiai specialiosios žinios taikomos baudžiamajame, mažiau – civiliniame, dar mažiau – administraciniame procese. Visai netaikomos šios žinios visose kitose, pavyzdžiui, konstitucinėje, tarptautinėje, ekologinėje, verslo, darbo, kanoninėje teisėje ir kitose teisės šakose.

Labai skirtingų nuomonių yra ir dėl to, kiek plačiai specialiosios psichologijos žinios turi būti naudojamos teisėje. Nurodoma, kad šios žinios turi būti taikomos kuo plačiau, kad jos praturtina teisės taikymą, suteikia jam lankstumo ir veiksmingumo.

Vienas iš teisininkų susidomėjimo psichologija paaštrėjimo laikotarpių buvo XX amžiaus 20–30 metai. Tuo metu (ypač bendrosios teisės šalyse) įtakingiausia teisės teorijos srove tapo teisinis pozityvizmas. Pagrindinis reikalavimas, kurį jo atstovai kėlė įstatymui, – jo veiksmingumas, siekiant socialinių įstatymo tikslų. Vienas iš žinomiausių šios teisės krypties atstovų Karlas Llewellynas rašė: (1) „kadangi visuomenė vystosi greičiau negu įstatymas, įstatymus reikia nuolat peržiūrėti siekiant įsitikinti, kad jie gerai tarnauja visuomenei“; (2) „įstatymas yra priemonė visuomenės tikslams pasiekti, o ne savitiksli“; (3) „kiekvienas įstatymas turi būti įvertintas ar jis veiksmingas“ [3, p. 72]. Iš to tiesiai išplaukė būtinybė psichologijos žinias taikyti įstatymo veiksmingumui padidinti. Juk tas, kam taikoma, yra žmogus. Dėl to įstatymo poveikis žmonėms priklausė nuo jų asmenybės ypatumų. Ta pati teisės norma vienam žmogui daro vieną poveikį, kitam visai kitą. Taigi norint užtikrinti, kad teisės norma veiktų būtent taip, kaip reikia, būtinos psichologijos žinios apie žmones.

Vieni iš psichologijos žinių reikalingumą teisėje patvirtinančių metų buvo 1927-ieji, kai vadovauti vienai iš prestižiškiausių JAV aukštųjų mokyklų – Jeilio universiteto Teisės mokyklai – buvo paskirtas psichologas. Tikėtasi, kad jis „išaiškins įstatymo poveikio vietą kontroliuojant ir nuspėjant žmogaus elgesį“ [7, p. 493]. 1930 metais nacionalinės JAV teisininkų draugijos žurnalas paskelbė: „Atėjo pagaliau laikas, kai nenumaldomi faktai, kuriuos mums teikia dabartinis psichologijos mokslas, turi būti pripažinti ir teisininkų. Jie turi būti pripažinti, nepaisant viso savo triuškinančio poveikio respektabilioms teisinėms institucijoms“ [8, p. 386].

Kita vertus, yra nemažai ir psichologijos žinių taikymo teisėje priešininkų. Teigiama, kad psichologijos žinias taikyti teisėje nereikia, netgi žalinga, kad teisė iš esmės yra „antipsichologinė“, ir kad gera teisė – tai būtent tokia, kuri sugeba spręsti savo problemas savo priemonėmis. Nuogaustaujama, kad psichologijos reikšmės padidėjimas teisėje sukels žmonių lygybės įstatymui principo susilpnėjimą. Nurodoma, kad kuo daugiau taikant įstatymą atsižvelgiama į atskiro žmogaus psichologinius ypatumus, tuo skirtingiau taikomas įstatymas vienodose situacijose, vertinant vienodus poelgius.

Principingiausi psichologijos žinių taikymo sprendžiant teisės problemas spręsti priešininkai apskritai pasisako prieš bet kokį psichologijos žinių taikymą. Vienas nuosekliausių šiuo atžvilgiu buvo Hansas Kelsenas. Į klausimą, koks turi būti teisės ir psichologijos ryšys, jis atsakė trumpai ir kategoriškai: „Jokio!“ Anot jo, abu mokslai visiškai skirtingi savo prigimtimi. Psichologija yra mokslas apie tai, kas yra, kaip žmonės iš tikrųjų elgiasi, tuo tarpu teisė yra mokslas apie tai, kaip jie turi elgtis. „Kaip žinoma, – tęsia Hansas Kelsenas, – tarp to, kas yra, ir to, kas turi būti, nėra jokio ryšio“. Ko gero, prisiminus, kokių esminių teisės skirtumų neretai randama panašiose šalyse (pvz., Belgijoje ir Olandijoje, JAV Luizianos ir Oregono valstijose), šio pasisakymo nelaikysime per daug ekscentrišku.

Daugiau yra teisininkų, pritariančių tam, kad psichologijos taikymas teisėje galėtų būti ir naudingas, tačiau tik siaurame kontekste. Taip yra dėl to, kad daugeliu atveju psichologijos taikymas sukelia nemažai rimtų problemų, išplaukiančių iš esminių dviejų mokslų skirtingumo. Būtent tas skirtinumas, šių mokslininkų nuomone, iš esmės apriboja psichologijos taikymą, apibrėžia gana siauras psichologijos žinių taikymo teisėje ribas. Už tų ribų teisininkas „nesusišneka“ su psichologu, psichologijos žinių nebegalima naudoti teisės tikslais.

Teisės ir psichologijos skirtumai ir šių mokslų suderinamumo problema

Kanadiečių mokslininkas Markas Costanzo [3] psichologijos ir teisės sąveiką nagrinėja kaip dviejų skirtingų kultūrų „susidūrimą“. „Kultūra“ jis supranta kaip „jos nešėjams bendras sąvokas, mastymo procedūras, postulatus“ [3, p. 8]. Teisė ir psichologija yra „iš esmės priešingos kultūros“. Jos vadovaujasi visiškai skirtingomis prielaidomis, skirtinga logika, jų požiūris į tapačius reiškinius gali

būti visiškai skirtingas. Gary Meltonas, Johnas Petrila, Normanas Poythressas, Christopheris Sloboginas apibūdina tą patį psichologijos ir teisės pagrindinių nuostatų skirtingumą kaip „paradigmų konfliktą“ [4, p. 6]. Paradigma suprantama kaip svarbiausios prielaidos, kuriomis remiasi tam tikras mokslas. Jeigu tam tikrų dviejų mokslų prielaidos skirtingos, tokie mokslai tikrai nesuderinami. Būtent taip yra, Gary Meltono ir jo bendradarbių nuomone, teisės ir psichologijos santykių srityje.

Paminėsime keletą svarbiausių šių mokslininkų išskiriamų problemų, kurios labiausiai apsunkina psichologijos taikymą teisėje.

Skirtingi tyrimo objektai. „Pirminis psichologijos tikslas yra pateikti išsamų ir tikslų žmogaus elgesio paaiškinimą. Pirminis teisės tikslas yra sureguliuoti žmogaus elgesį“ [3, p. 9]. Šis skirtumas siejasi su Hanso Kelseno idėja dėl skirtingos psichologijos ir teisės paskirties. Psichologija sako, kaip žmonės iš tikrųjų elgiasi, tuo tarpu teisė nurodo, kaip jie turi elgtis. Tokie mokslai „nereikalingi“ vienas kitam. Nustatyti, kaip žmonės turi elgtis tam tikroje situacijoje, galima ir neturint jokios informacijos apie tai, kaip jie elgiasi. Tarkime, teisės norma „negalima žudyti“ galioja ir nepriklauso nuo to, kiek ir dėl kokių priežasčių žmonės žudo.

Skirtingas žinių pobūdis. Teisė reikalauja aiškių ir kategoriškų sprendimų. Žmogus gali būti kaltas arba nekaltas. Nustačius jo kaltę, reikia priimti vieną iš dviejų sprendimų: nubausti arba nenubausti. Tokie sprendimai gali būti priimami tik aiškios ir kategoriškos informacijos pagrindu.

Psichologijos žinios yra kitokio pobūdžio. Psichologijai būdingos apytikrios, tikiškos išvados. Atsakydamas į teismo klausimą, ar individas galėjo pasielgti tam tikru būdu (pvz., sukontroliuoti savo emocijas), suvokti tam tikrą dalyką (pvz., kad „ginklas“, kuriuo jam buvo grasinama, nebuvo tikras), priimti tam tikrą sprendimą (pvz., teisingą sprendimą labai sudėtingoje situacijoje), psichologas (remdamasis savo mokslo prigimtimi) pateikia tikimybinę išvadą: nurodo tam tikrą *tikimybę*, kad tai buvo įmanoma. Lygiai taip pat psichologas elgiasi tada, kai iš jo reikalaujama rekomendacijų (pvz., su kuo palikti vaiką santuokos nutraukimo byloje, dėl galimybės pasiekti bausmės tikslų netaikant realaus laisvės atėmimo, ir pan.). Remdamasis savo mokslo žiniomis, psichologas gali tik tam tikru lygiu teigti, kad jeigu bus pasielgta tam tikru būdu, bus pasiektas reikalingas rezultatas. Aišku, tikslumo ir apibrėžtumo reikalaujančiai teisei tokios išvados netinka.

Psichologijoje daugiausia dėmesio skiriama žmonių grupėms, tuo tarpu teisė nukreipta į atskirą žmogų [3, p. 10; 4, p. 8]. Psichologas, nagrinėjantis vaikų psichologinės raidos dėsningumus, gali suteikti nemažai psichologijos žinių apie 10 metų vaikų intelektą arba moralės suvokimą, tačiau tai, kas apskritai būdinga tam tikrai žmonių grupei, toli gražu ne visada būdinga kiekvienam atskiram jos nariui. Atskiras dešimtmetis gali ir neturėti visų tų savybių, kurios, kaip nustatė psichologija, apskritai būdingos jo bendraamžiams, o teisei svarbus būtent atskiras atvejis.

Įstatymas remiasi autoritetu, psichologija remiasi empiriniais faktais [1]. Iš tikrųjų įstatymas yra toks, koks yra, dėl to, kad jį priėmė tam įgaliojimą (autoritetą) turinčios institucijos, psichologijos dėsnis remiasi faktais, kurių pagrindu jis nustatytas.

Psichologijos dėsnį kiekvienas gali paneigti arba patvirtinti. Tam tikslui tik reikia turėti atitinkamų faktų ir išanalizuoti juos vadovaujantis tam tikrų mokslo nustatytų procedūrų pagrindu, o teisės išvados gaunamos hierarchinės sistemos pagrindu. Antros instancijos teismas turi daugiau įgaliojimų tiesai nustatyti negu pirmos. Dėl to aukštesnės instancijos teismas turi galimybę panaikinti žemesnės instancijos teismo išvadas.

Teisė remiasi tradicija, yra konservatyvi. Psichologija orientuota į nuolatinį žinių atnaujinimą. „Įstatymas – tai mirusiųjų valdžia gyviesiems“ [2, p. 469]. *In dubio pro reo* principu besivadovaujanti teisė remiasi tradicija, joje pasisemdama stabilumo ir autoriteto, o psichologija orientuota į dabartį ir ateitį. Naujesnieji tyrimai paneigia senesnius tam, kad patys vėliau užleistų vietą dar naujesniems [3, p. 11].

Teisė remiasi postulatais, kuriuos neigia psichologija.

Postulatas – tai prielaida, kuri priimama be patikrinimo, kurios teisingumu neabejojama. Svarbiausias iš jų – tai valios laisvės prielaida. „Ko gero, akivaizdžiausias filosofinis teisės ir žmogaus elgesį studijuojančių mokslų skirtumas (taip pat ir psichologijos – V. J.) yra tai, kad pirmoji remiasi laisvosios žmogaus valios principu, tuo tarpu antrieji yra deterministiški“ [4, p. 7]. Psichologija siekia paaiškinti žmogaus elgesį, nurodydama jo elgesio priežastis. Remiantis šiuo požiūriu, žmogus pažeidė įstatymą būtent dėl to, kad veikė šios priežastys, tuo tarpu teisė (išskyrus išimtinus atvejus) teisės pažeidimo priežastimi laiko žmogaus laisvą valią – jo laisvą sprendimą nevykdyti įstatymo reikalavimo.

Teisė yra (ištiesai arba iš dalies) politinių interesų išraiška. Psichologija siekia būti apolitiška, laisva nuo politinių įtakų. Įstatymo leidybos institucija reprezentuoja ir išreiškia tam tikros visuomenės

arba jos dalies interesus. Dėl to ir teisės turinys, ir jo forma arba taikymas išreiškia šį interesą. Apie juos negalime pasakyti, ar jie teisingi, ar ne. Viena, ką galime konstatuoti, tai kiek atspindimi tam tikrų visuomenės grupių (ar visos visuomenės) ekonominiai, politiniai ir kiti interesai, tuo tarpu psichologijos tiesos yra visuotinės. Sąlyginis, arba operantinis, refleksas formuojamas nepaisant politinių interesų ar orientacijų.

Visa tai kartu, minėtų autorių nuomone, nulėmė psichologijos žinių nesuderinamumą su teisišėmis žiniomis, didelius ir nelengvai įveikiamus sunkumus bandant psichologijos žinias pritaikyti teisės problemoms spręsti. Taigi dabartiniu metu aiškiai nesusitariama ir dėl psichologijos žinių taikymo teisėje pagrįstumo, ir dėl galimos jų taikymo ribos. To nežinodami, negalime atsakyti ir į kitus klausimus, kokiais atvejais psichologijos žinių taikymas yra dėsningas ir būtinas. Pavyzdžiui, susidūrus su teisės problemomis, kurioms spręsti psichologija dar netaikoma, negalima atsakyti, kiek normali ši padėtis, ar reikia siekti ja pasinaudoti sprendžiant tas problemas. Kita vertus, nagrinėjant tos teisės sritis, kuriose psichologijos žinios jau taikomos, negalima nustatyti, kiek tai teisinga, ar tai neprieštaruoja teisės tikslams ir prigimčiai.

Taigi dabartiniu metu neturime aiškesnės pozicijos dėl psichologijos taikymo teisėje reikalingumo, mums sunku atsakyti į klausimą, kokiais atvejais ją taikyti reikia. Kartu galime paminėti daug svarių problemų, kurios apsunkina psichologijos žinių taikymą.

Psichologijos ir teisės žinių santykis

Kaip minėta, teisės ir psichologijos skirtumas dažniausiai suvokiamas kaip esminis jų pagrindų, jų „prigimties“, jų kultūrų, paradigmų skirtumas. Tai daro jas nesuderinamas.

Norėtumėme pasiūlyti iš esmės kitokį požiūrį į šių dviejų mokslų minėtus skirtumus ir tuo pagrindu naujai apsvarstyti jų suderinamumo problemą.

Mūsų supratimas remiasi keliais teiginiais, kuriuos aptarsime.

1 teiginys. Minėti pagrindiniai psichologijos ir teisės skirtumai atsiranda ne tik taikant psichologiją teisės problemoms spręsti, atvirkščiai, jie atsiranda visada, kai teorinės žinios taikomos sprendžiant praktines problemas.

Kaip žinoma, mokslinės žinios skirstomos į teorines ir taikomas. Pirmųjų dėmesio centre yra tam tikras tiriamas objektas, jo dėsningumų pažinimas. Antrieji užsiima tų išaiškintų dėsningumų naudojimu sprendžiant praktines problemas.

Mokslinių žinių skirstymas į teorines ir taikomas atsispindi ir mokslų sistemoje. Čia randame teorinius ir taikomuosius mokslus. Pavyzdžiui, biologija tiria gyvus organizmus. Taikomieji mokslai – medicina, veterinarija, agronomija – užsiima žinių apie tuos organizmus taikymu gydant arba auginant. Psichologija tiria žmogaus psichikos veikimą, o su ja susiję taikomieji mokslai – psichoterapija, edukologija – nagrinėja šių žinių naudojimą gydymo ir mokymo tikslais. Fizikos išaiškintų dėsningumų naudojimą mechanizmams konstruoti nagrinėja mechanika. Kriminalistika naudoja įvairiausių mokslų žinias nusikaltimų išaiškinimo problemai spręsti.

Mūsų teiginys yra tas, kad visos psichologijos ir teisės nesuderinamumo problemos kyla taikant bet kokias teorinio mokslo žinias sprendžiant praktinę problemą.

Kaip matėme, vienas pagrindinių dviejų mokslų skirtumas yra tas, kad jų *tyrimo objektai yra skirtingi*. Psichologija siekia pažinti žmogų, tuo tarpu teisės tikslas – sureguliuoti jo elgesį. Tai tikrai skirtingi tikslai. Lygiai toks pat skirtumas būdingas ir bet kokiems teoriniams ir praktiniams mokslams. Teorinis mokslas siekia pažinti savo objektą, o praktinis – panaudojus tas žinias, ką nors sureguliuoti aplinkiniame pasaulyje. Biologija siekia kuo tiksliau aprašyti organizmo veikimą, medicina tuo pagrindu ieško būdų sureguliuoti šį veikimą. Fizika išaiškina fizinių medžiagų savybes – mechanika tuo pagrindu atsako, kaip tas medžiagas reikia apdoroti. Taigi teorinio ir praktinio mokslo tikslų skirtumas nedaro juos nesuderinamus, atvirkščiai, jie papildo vienas kitą. Lygiai taip pat psichologija, siekdama kuo tiksliau aprašyti žmogaus elgesio ir vidinio pasaulio dėsningumus, teikia teisei žinias, kuriomis ji gali veiksmingiau pasiekti savo tikslą – tų pačių žmonių elgesio reguliavimą.

Antras aptartas dviejų mokslų nesuderinamumo šaltinis – tai *skirtingas žinių pobūdis*. Kaip matėme, psichologijai būdingos tikimybinės išvados, tuo tarpu teisė, kuri turi daryti aiškius sprendimus, reikalauja tikslų žinių. Tai irgi tiesa. Lygiai taip pat yra nagrinėjant bet kokio teorinio mokslo santykį su taikomu mokslu. Biologija, fizika, sociologija ir visi kiti mokslai susiduria su sudėtingais ir dažniausiai stochastiniais procesais. Dėl to jų išvados dažniausiai negali būti kitokios nei tikimybinės. Kaip

teisėjas dėl bet kokios informacijos (įskaitant ir tikimybinę) turi priimti kategorišką sprendimą („kaltas-nekaltas“), taip ir gydytojas tikimybinės informacijos apie ligonio būseną pagrindu turi priimti tikslų ir nedviprasmišką sprendimą: nustatyti jo ligą, pasirinkti jos gydymo būdą, nutarti taikyti ar netaikyti tam tikrą vaistą ir t. t. Kiekvieno taikomojo mokslo tikslas yra teisingas sprendimas: nurodyti būdą tam tikram tikslui pasiekti, padėti atsakyti į klausimą, ar apskritai tas tikslas pasiekiamas. Dėl to kiekvienas turi savo būdą tikimybinę informaciją pavirsti aiškiu, kategorišku sprendimu. Dažniausiai sprendimas priimamas, jeigu jo teisingumo tikimybė viršija tam tikrą būtiną lygį. Šis lygis skirtingas, jis priklauso nuo tikslo, pavyzdžiui, neįmanoma pagaminti parašiuoto, kurio neišsiskleidimo tikimybė lygi nuliui. Lygiai taip pat ir teismai, nagrinėdami bylą, negali siekti, kad būtų panaikintos visos, net ir menkiausios abejonės. Yra tam tikras „pakankamo patikimumo“ lygis, kuriam esant kaltė pripažįstama įrodyta.

Kaip viena iš svarbių psichologijos ir teisės „nesuderinamumo“ priežasčių nurodoma tai, kad *pirmosios dėmesio centre yra žmonių grupės, tuo tarpu teisė nukreipta į atskirą žmogų*. Lygiai tas pats pasakytina apie bet kokių žinių taikymą. Kiekvienos ligos aprašymas teikia informacijos apie visus žmones, kurie serga šia liga. Besimokant universitete būsimam gydytojui pasakojama, kaip „apskritai“ (tai yra visų sergančių grupėje) atrodo gripas. Atvykęs pas pacientą gydytojas turi nustatyti, ar jis serga būtent gripu. Žinių taikymo esmė ir yra tai, kad randamas būdas bendras žinias (apie tam tikros objektų grupę) paversti sprendimu apie atskirą objektą.

Kaip vienas iš teisės ir psichologijos nesuderinamumo šaltinių minima tai, kad *teisė remiasi autoritetu, o psichologija – empiriniais faktais*. Iš tikrųjų teisės pagrindą sudaro teisės normos, kurias patvirtina legitimus teisės kūrėjas (parlamentas, vyriausybė, vietos valdžios institucijos). Psichologiniai dėsningumai išaiškunami tyrinėjant faktus.

Toks yra ne tik teisės ir psichologijos santykis. Bet koks taikomasis mokslas siekia turimų žinių pagrindu sukurti veiklos taisykles, daugelis iš kurių tik jas patvirtinus naudojamos siekti praktinių tikslų. Tiltui statyti taikomos įvairiausios fizikos ir kitų mokslų žinios. Jos taikomos netiesiogiai. Visų tų teorinių žinių pagrindu parengiamos ir patvirtinamos instrukcijos ir taisyklės, kaip turi būti statomas tiltas. Šios taisyklės remiasi jas patvirtinusios institucijos autoritetu. Aišku, priimdami šias taisykles, institucijos darbuotojai susipažįsta su visa reikalinga informacija. Jie gali paaiškinti, remdamiesi mokslo duomenimis, kodėl priimtos būtent tokios taisyklės. Praktinėje veikloje tiltą statantis inžinierius priima tam tikrus sprendimus vadovaudamasis būtent taisyklėmis. Lygiai taip pat parlamentas, priimdamas tam tikrą įstatymą, gali išnagrinėti visą reikalingą informaciją. Priimtas įstatymas vykdomas vadovaujantis ne minėta informacija, o kitu įstatymu, kurio galiojimas remiasi jį išleidusio parlamento autoritetu.

Kaip vienas iš teisės ir psichologijos nesuderinamumo šaltinių minima tai, kad teisė, kitaip nei psichologija, yra (visa ar tam tikra jos dalis) *politinių interesų išraiška*. Lygiai taip pat yra ir su bet kokia taikomąja veikla. Kiekvienas praktinis tikrovės pakeitimas paliečia kieno nors interesus. Dėl to vykdydamos šią veiklą suinteresuotos grupės stengiasi padaryti jiems naudingą poveikį. Kuo didesnę valdžią turi atitinkama grupė, tuo didesnis jos poveikis tai veiklai, tuo ryškesnis šios veiklos politinis aspektas.

Statydami tiltą per upę, statybininkai priima sprendimus: ar turi jis būti gražus, ar tik kuklus, brangus ar pigus, siauras ar platus, skirtas ir pėstiesiems ar tik transportui. Sprendimai, kurie bus priimti kiekvienu iš tų klausimų, atspindi tam tikrus socialinių grupių, nuo kurių priklauso sprendimas, interesus. Taigi tai iš esmės politiniai sprendimai. Lygiai taip pat ir priimtas teisės aktas ne tik sureguliuoja tam tikrą mūsų gyvenimo sritį. Sureguliuojimo būdas atspindi interesus žmonių, nuo kurių valios labiausiai priklausė, koks sprendimas bus priimtas.

Visa tai patvirtina mūsų pirmą teiginį – psichologijos ir teisės santykis iš tikrųjų niekuo nesiskiria nuo santykių, kurie atsiranda paverčiant bet kokias teorines žinias praktiniais sprendimais.

2 teiginys. Praktinės (o ne mokslinės) psichologijos žinios taikomos sprendžiant kiekvieną teisės kūrimo ir taikymo problemą.

Ir teisės kūrimas, ir jos taikymas faktiškai remiasi tam tikromis psichologinėmis prielaidomis apie žmones, kuriems teisės aktai bus taikomi. Reikalas tas, kad teisės norma siekia paveikti elgesį, o tai ji gali padaryti tik per individo mąstymą, jausmus, motyvus, kitus psichologinius procesus. Nuo to, kokie yra visi šie procesai, priklauso, ar bus sureaguota taip, kaip tikisi teisės kūrėjas ar taikytojas.

Įstatymo leidėjas, svarstantis būtinybę sugriežtinti bausmę už tam tikrą baudžiamąjį ar administracinį pažeidimą, vadovaujasi tam tikromis prielaidomis apie žmones, kuriems ta bausmė bus taikoma. Griežtindamas bausmę, jis remiasi įsitikinimu (iš esmės psichologiniu), kad šie žmonės yra gana jautrūs bausmei, kad bausmės sugriežtinimas padarys jiems reikiamą įspūdį, kad šis įspūdis

paskatins juos būtent taip elgtis, kaip reikia, tai yra nedaryti pažeidimų. Negana to, šis įstatymo leidėjas vadovaujasi ir tam tikrais įsitikinimais dėl kitų tokio individo psichologijos savybių. Tikima, kad pilietis pakankamai protingas, kad suvoktų naują įstatymą, kad jis įsimins jį ir prisimins būtent tada, kai reikia, tai yra susidūręs su pagunda daryti nusikaltimą. Visa tai yra psichologijos prielaidos apie šio individo mąstymą, jausmus, atmintį, percepcijos procesus.

Lygiai taip pat įstatymo taikytojas – teisėjas skirdamas bausmę nepilnamečiui, remiasi savo įsivaizdavimu apie nepilnamečio apskritai ir apie šio atskiro nepilnamečio asmenybę, kuriam reikia skirti bausmę. Šis įsivaizdavimas savo turiniu yra psichologinis. Tai įsivaizdavimas apie nepilnamečio įvairiausias psichines savybes: ir tas, kurios paskatino jį padaryti nusikaltimą, ir tas, kurias turi paveikti bausmė.

Sprendimas, su kuriuo iš tėvų palikti vaiką santuokos nutraukimo byloje, ar leisti nepilnamečio emancipaciją, ar leisti sudaryti santuoką pilnamečiams, kokio dydžio yra padaryta moralinė ir psichologinė žala, ar galėjo sutarties šalis priešintis spaudimui sudaryti jam nenaudingą sutartį, ar buvo vienas asmuo psichiškai priklausomas nuo kito ir kiek stipri buvo ši priklausomybė – visi šie sprendimai priimami remiantis tam tikromis psichologinėmis prielaidomis. Tai yra ne mokslinės, o praktinės psichologijos prielaidos.

Svarbu pabrėžti, kad tokios psichologijos prielaidos daromos visais atvejais, net ir tais, kai bandoma ignoruoti, nekreipti dėmesio į psichologinius reikalo aspektus.

Jeigu teisėjas nekreipia dėmesio į tai, kiek tam tikras proceso dalyvis sugeba suvokti proceso turinį, toks teisėjas be jokio pagrindo ar patikrinimo remiasi psichologine prielaida, kad to proceso dalyvio protinis išsivystymas pakankamas procesui suvokti. Jeigu, spręsdamas klausimą, ar galėjo nukentėjusysis priešintis prievartai, teisėjas bando nesidomėti individo psichologiniais ypatumais ir sprendžia šį klausimą standartiškai, tai reiškia, kad teisėjas nesąmoningai remiasi psichologine prielaida (neteisinga!), kad visų nukentėjusiųjų sugebėjimas pasipriešinti psichologinei prievartai yra vienodas.

Psichologijos prielaidos apie individus, kuriems taikomas įstatymas, gali būti taikomos nesąmoningai. Priimdamas arba taikydamas tam tikrą teisės normą, žmogus tiesiog neabejoja, kad bus būtent toks rezultatas, kurio tikisi. Garsi Rusijos psichologė Zeigarnik kartą puikiai pasakė: „Nusikaltėlio asmenybė tiksliausiai aprašyta baudžiamajame kodekse“. Iš tikrųjų bet koks įstatymas „numano“ žmogaus, kuriam jis skiriamas, asmenybę. Numanoma, kad šis žmogus būtent toks, kad jam to kodekso normos padarys būtent įstatymo leidėjo numatytą poveikį.

Taigi „nespecialios“ psichologijos žinios neribotai plačiai taikomos sprendžiant teises problemas. Svarbu pabrėžti, kad teisės santykiai su buitine psichologija yra visiškai kitokie nei su moksline. Čia neatsiranda ir nesuderinamumo problemų, kurios būdingos jos santykiams su moksline psichologija. Teisės normos atsiranda praktinės psichologijos pagrindu. Nieko nuostabaus, kad jos psichologijos prielaidos atitinka praktinės psichologijos įsitikinimus. Ši aplinkybė ypač akivaizdi tada, kai praktinės ir teorinės psichologijos žinios prieštarauja vienos kitoms. Dabartinė mokslinė psichologija seniai atmetė „valios“ (ypač „laisvos“) koncepciją, tačiau buitinėje psichologijoje ši sąvoka užima svarbią vietą ir teisė seka ne moksline, o buitine. Buitinė psichologija neabejoja sulaikančiu bausmės poveikiu. „Niekas ne priešas pats sau, – svarsto vidutinis pilietis, – niekas nenorės daryti to, už ką gali būti nubaustas. Reiškia, kriminalinė bausmė turi būti veiksminga sulaikymo nuo nusikaltimų priemonė“.

„Aišku, – toliau svarsto tas pats vidutinis pilietis, – kuo griežtesnė bausmė, tuo labiau žmogus jos bijo. Reiškia, tuo didesnis jos sulaikantis poveikis. Reiškia, bausmės griežtumo sugriežtinimas yra veiksminga sulaikančio bausmės poveikio sustiprinimo priemonė“. Šimtai kriminologinių ir psichologijos tyrimų bandė patikrinti šį lyg ir (buitinės psichologijos požiūriu) akivaizdų ryšį, tačiau tai, kas nustatyta kaip visų šių tyrimų rezultatas, gana akivaizdžiai prieštarauja šiam praktinės psichologijos įsitikinimui. Bausmė (ypač laisvės atėmimas) geriausiu atveju nepadaro jokio poveikio, o blogiausiu padaro priešingą, tampa kriminogeniniu veiksmu. Įstatymo leidėjas tiki ne moksline, o buitine psichologija ir toliau formuluoja sulaikymą kaip vieną svarbiausių bausmės tikslų.

Iš viso to išplaukia svarbi išvada, kad nekyla klausimo, ar taikyti, ar netaikyti psichologijos žinias teisės problemoms spręsti. Šio klausimo nėra dėl to, kad ir be to bet koks teisės kūrimo ar taikymo aktas remiasi tam tikromis psichologinėmis prielaidomis. Problema yra kitokia: ar reikia nuo teisės, besiremiančios praktine psichologija, pereiti prie teisės, kuri remiasi mokslinės psichologijos išvadomis? Kitais žodžiais tariant, ar reikalingas perėjimas nuo praktinės (buitinės) psichologijos prie mokslinės.

3 teiginys. Nepaisant to, kokių tikslų siekiama kuriant ir taikant įstatymą, jis yra veiksmingesnis, jeigu remiasi ne būtines psichologijos prielaidomis, o mokliškai nustatytais psichologiniais faktais.

Šis teiginys tiesiogiai išplaukia iš to, kad kiekviena veikla yra sėkmingesnė, jeigu prielaidos, kuriomis ji remiasi, yra patikrintos. Priimdamas naują įstatymą, kuris draudžia tam tikrus poelgius, ir už draudimo pažeidimą grasindamas sankcija, įstatymo leidėjas vadovaujasi prielaida, kad 1) asmuo, kuriam adresuojamas tas įstatymas, sužinos apie tai, 2) atkreips dėmesį į jį, 3) įsimins ir įstatymo turinį, ir sankcijos dydį, 4) tai padarys jam reikiamą įspūdį, 5) to įspūdžio paveiktas, jis priims sprendimą nepažeisti to draudimo, 6) susidūręs su pagunda tai padaryti, jis prisimins ir įstatymą, ir sankciją, ir savo sprendimą, 7) tada visa tai padarys jam reikiamą įspūdį, 8) paskatins priimti būtent tokį sprendimą, kokio norėjo įstatymo leidėjas.

Gana to, kad nesuveiktų bent viena šios ilgos grandinės grandis – nebūtų pasiekta įstatymo tikslų. Dažniausiai vadovaujantis praktinės psichologijos prielaidomis numanoma, kad visa tai turi įvykti, tačiau aišku, kad jeigu tikrai norima, kad naujas įstatymas veiktų, reikia kiekvieną iš tų prielaidų patikrinti. Toks patikrinimas duos patikimą rezultatą, jeigu bus atliktas mokslinės psichologijos priemonėmis.

Gerai žinoma, kad ir atskiri įstatymai, ir visa teisės sistema gali siekti įvairiausių tikslų. Šie tikslai gali atspindėti ir visos visuomenės, ir atskirų jos grupių interesus. Jie gali būti eksplicitiniai (atvirai deklaruojami) arba latentiniai (paslėpti) [5].

Kokie bebūtų tikslai, jie gali būti veiksmingai pasiekti, jeigu vadovaujamesi teisingomis (įskaitant ir psichologines) prielaidomis¹.

Dėl to perėjimas nuo būtines psichologijos prielaidų prie mokslinių žinių yra būtinybė siekiant didinti įstatymo veiksmingumą.

4 teiginys. Perėjimas nuo būtines psichologijos prie mokslinių psichologijos žinių yra procesas, susidedantis iš kelių nuoseklių etapų, kiekviename iš kurių sprendžiamos tam tikros mokslinės psichologijos taikymo problemos, pasikeičia teisės ir psichologijos santykis ir iš esmės didėja teisės poreikis specialių psichologijos žinių.

Kalbant apie perėjimo nuo būtines prie mokslinės psichologijos omenyje turima tai, kad „praktinės psichologijos“ prielaidų vietą užims dabartinės mokslinės psichologijos metodais patikrinti psichologiniai faktai. Svarbiausia tai, kad toks perėjimas neįvyksta staigiai, vien dėl to, kad priimtas atitinkamas sprendimas. Tai gana ilgas procesas, kurio metu sprendžiamos tam tikros problemos.

Minėjome, kad kiekvienas teisės taikymas remiasi tam tikromis psichologinėmis prielaidomis. Dėl to teisinė sistema bei jos atskiros šakos remiasi daugybe įvairiausių prielaidų. Bet kuriai iš jų susiklosčius gali įvykti tas pats procesas – laipsniškas praktinės psichologijos prielaidų atsisakymas ir perėjimas prie mokslinės psichologijos žinių. Vienu prielaidų atsisakymas gali vykti greičiau, kitų – lėčiau.

Galima išskirti keletą perėjimo nuo praktinės psichologijos prielaidų prie mokslinės psichologijos specialiųjų žinių naudojimo etapų.

Pirmasis etapas. Psichologijos prielaidų postulavimas. Postulavimas – tai tam tikro teiginio priėmimas be patikrinimo. Jis suvokiamas kaip nekeltantis jokių abejonių, nereikalaujantis jokio patikrinimo ar patvirtinimo. Daug šimtmečių jokių abejonių nekeldavo teiginys, kad jeigu žmogus nekaltas, jis neliudys prieš save. Dėl to tiesai byloje nustatyti buvo plačiai taikomas kankinimas.

Lygiai taip pat buvo šventai tikima, kad kiekvienas gali liudyti teisme, suvokti kaltinimą ir jeigu jis nekaltas, gintis nuo kaltinimų. Iki XVII amžiaus Didžiojoje Britanijoje, iki XVIII Vokietijoje nebuvo keliamas kaltinamojo sugebėjimo dalyvauti teisme klausimas. Susidūrę su tuo, kad kaltinamasis tyli ir neatsako į teismo klausimus, Didžiosios Britanijos teismai taikė vienodą procedūrą. Jos tikslas buvo nustatyti, ar kaltinamasis yra „nebylys Dievo valia“, ar „nebylys dėl piktos valios“. Prie pirmos kategorijos priskirti žmonės, kurie fiziškai negalėjo kalbėti. Visi kiti priskirti antrajai kategorijai. Jeigu kaltinamasis buvo priskirtas šiai kategorijai, ant jo krūtinės buvo dedamas vis didesnis svoris, kol jis ištaravo garsus, kuriuos galima buvo interpretuoti kaip atsakymą [4, p. 66].

Postulavimo etape specialiosios psichologijos žinios neteikiamos. Jos tiesiog nereikalingos, nes šiuo atžvilgiu ir be to „viskas aišku“ – vadovaujamesi praktinės psichologijos prielaidomis, kurios teisėjui ir kitiems teisės taikytojams nekelia jokių abejonių.

Antrasis etapas. Psichologijos prielaidų preziumavimas. Preziumuojant tam tikras teiginys laikomas teisingu, kol nepaaiškėja priešingas dalykas.

¹ Vienintelė išimtis – tai tariamai sugedęs laikrodys, kuris dukart per parą rodo teisingą laiką.

Šiame etape praktinės psichologijos teiginiai taip pat laikomi savaime suprantamais. Pripažinta, kad gali būti ir išimčių. Tuo remiantis tam tikra psichologinė prielaida nebuvo tikrinama, jeigu tik neįvykdavo kas nors, kas davė pagrindą manyti, jog susiduria su išimtimi, „nukrypimu“. Tokiu atveju psichologinė prielaida būdavo tikrinama.

Taip, pavyzdžiui, vystėsi kaltinamojo sugebėjimo dalyvauti procese supratimas. Nuo XVII amžiaus prie „nebylių Dievo valia“ priskirti kaltinamieji, esantys psichotinės būsenos. Šį faktą turėjo patvirtinti gydytojas [4, p. 66]. Vėliau vis daugiau atvejų priskirta prie tų, kurių sugebėjimas stoti prieš teisumą turėjo būti patikrintas. Panašiai vystėsi ir liudytojų sugebėjimas duoti parodymus, kaltinamojo prisipažinimas kaltu, jo atsisakymas nuo gynybos, jo psichinės būklės darant nusikaltimą įvertinimas ir daugelis kitų veiksmų [4, p. 165–267].

Postulavimo atsisakymas ir perėjimas prie mokslinei psichologijai artimesnių žinių įvairiose šalyse gali skirtis.

Mūsų baudžiamasis procesinis įstatymas, kaip ir daugelio kitų šalių įstatymai, reikalauja, kad suimamas individas būtų supažindinamas su savo teisėmis. Jeigu šios teisės perskaitytos, postuluojama, kad individas jas suprato. Laikoma savaime aiškiu ir nereikalaujančiu jokio patikrinimo dalyku, kad kiekvienas sugeba suprasti savo teises, kad nebėra žmonių, kuriems trūksta proto ar kitų savybių, reikalingų šioms teisėms suprasti.

JAV ne tik reikalaujama, kad vadinamoji Miranda (suimamojo teisės) būtų suimamam asmeniui perskaityta, bet ir reikalaujama užtikrinti, kad jis ją suprastų. Esant požymiams, kad Mirandos tekstas buvo nesuprastas, kaltinamojo gynėjas gali reikalauti psichologijos ekspertizės patikrinti kaltinamojo sugebėjimą ją suprasti.

Perėjimas prie šio etapo iš esmės išplėtė specialiųjų psichologijos žinių taikymą teisėje. Atsiranda ir vis daugiau tyrimo reikalaujančių „išimčių“ – psichologinei prezumpcijai prieštaraujančių atvejų. Būtent dėl to, kad šis etapas nukreiptas į išimtis, dažniausiai taikomos tos psichologijos šakos, kurios susijusios su psichikos anomalijomis, įvairiausiais nukrypimais. Iš tikrųjų šiame etape aktyviausiai taikomos patologinės psichologijos žinios. Psichologija taikoma glaudžiai bendradarbiaujant su medicinos specialistais, ypač psichiatru.

Mūsų šalyje ilgą laiką tik klinikinės psichologijos atstovai galėjo atlikti psichologinę ekspertizę. Šią ekspertizę atliekančios įstaigos buvo (ir dar tebėra) pavaldžios Sveikatos ministerijai.

Taigi preziūmavimo etape iš esmės išsiplečia specialiųjų psichologijos žinių naudojimo galimybės taikant teisę. Šiame etape yra ir aiškios šio naudojimo ribos. Visi tie atvejai, kai neįvyksta kas nors, kas patrauktų dėmesį ir leistų įtarti, kad susidurta su „išimtimi“, lieka už psichologinio tyrimo ribų. Jie traktuojami kaip visiškai vienodi – „normalūs“ atvejai ir jų atžvilgiu taikomi praktinės psichologijos postulatai. Pavyzdžiui, visi liudytojai, pripažinti nesugebančiais teikti parodymus, pripažįstami sugebančiais ir turinčiais visiškai vienodą teisinį statusą.

Trečiasis etapas. Psichologijos prezumpcijų atsisakymas. Specialiųjų (mokslinių) psichologijos žinių taikymas.

Šiame etape atsisakoma prielaidos, kad visi neišimtiniai atvejai yra visiškai vienodi ir nėra būtinybės išaiškinti ir atsižvelgti į jų psichologinius ypatumus.

Tai įvyksta kaip kelių savitarpyje susijusių procesų rezultatas.

Pirmiausia pradedama taikyti mokslinės psichologijos sąvokas apibūdinant tam tikrą teisiniu požiūriu svarbią individo psichologinę savybę. „Nusikalstamos orientacijos“, „ypatingo cinizmo“, „žemų“ ar „savanaudiškų“ motyvų ir kitų praktinės psichologijos sąvokų užima mokslinės psichologijos terminai.

Kita vertus, kartu vyksta mokslinei psichologijai būdingas psichinio reiškinių suskaldymas į jo sudedamąsias dalis. Pavyzdžiui, sugebėjimas dalyvauti teisme kaltinamuoju suskaldomas į 21 atskirą gebėjimą, kiekvienas iš kurių turi būti įvertintas atskirai [4, p. 68].

Trečia, vis labiau patraukia dėmesį ir atsižvelgiama įvairiausių „normalių“ atvejų skirtumus. Tas procesas ypač greitas ir akivaizdus vykdant psichologinį liudytojų tyrimą. Tokio tyrimo metu paaiškėja esminiai ypatumai liudytojų, kurių sugebėjimas duoti parodymus nekelia jokių abejonių. Tyrimas parodo jų suvokimo ir atminties ypatumus, leidžia susiorientuoti dėl jų parodymų galimų iškreipimų ir vienašališkumo.

Ketvirta, vis labiau pereinama nuo intuityvių (būdingų ir praktinei, ir klinikinei psichologijai) psichinių savybių tyrimo metodų prie eksplicitinių, „objektyvių“ psichodiagnostinių metodų, tokių, kurių psichometrinės savybės yra gerai žinomos.

Šis etapas reiškia tolesnį specialiųjų psichologijos žinių taikymo plėtimą.

Minėtas plėtimas vyksta dviem kryptimis.

Pirma, dabar jau psichologinio tyrimo objektai – tai ne tik „išimtis“, „kraštutiniai atvejai“. Tyrimo (ir atitinkamai specialiųjų psichologijos žinių taikymo) objektais tampa ir visi kiti „normalūs“ atvejai.

Kita vertus, kur kas platesnės ir taikomos psichologijos žinios. Dabar ne tik psichologijos skyriai, užsiimantys ribiniais, psichopatologiniais, nukrypusiais psichikos funkcionavimo atvejais, bet visos psichologijos žinios taikomos sprendžiant teisės problemas.

Išvados

1. Pastaruoju metu kyla esminių prieštaravimų klausimu, kiek plačiai gali būti taikomos specialiosios psichologijos žinios sprendžiant teisės problemas. Šių žinių kuo platesnio taikymo šalininkai nurodo tai, kad nesiremiant tokiomis žiniomis, neįmanoma kontroliuoti ir didinti teisės normų taikymo veiksmingumo. Psichologijos žinių taikymo priešininkai nurodo esminius psichologijos ir teisės skirtumus, kurie kelia nesuderinamumo problemų. Jų nuomone, šios problemos panaikina (Hansas Kelsenas) arba iš esmės susiaurina tikrąsias specialiųjų žinių taikymo galimybes.

2. Teisės ir psichologijos skirtumai, kurie psichologijos žinių taikymo priešininkų nurodomi kaip svarbiausios šių mokslų nesuderinamumo priežastys, iš tikrųjų nėra nei išskirtinai būdingi psichologijos ir teisės sąveikai, nei trukdo teisėje taikyti specialiąsias psichologijos žinias. Iš tikrųjų tai yra vadinamųjų „teorinių“ ir „taikomųjų“ žinių skirtumai. Šie skirtumai ne tik netrukdo joms bendradarbiauti, bet, atvirkščiai, yra jų sąveikos pagrindas.

3. Teisė neribotai plačiai taiko praktinės psichologijos žinias. Tos žinios vadinamųjų psichologijos postulatų pavidalu dalyvauja visuose teisės kūrimo ir taikymo aktuose, kai jie nukreipti į tam tikrą žmogų arba žmonių grupę.

4. Perėjimas nuo praktinės psichologijos postulatų prie mokslinės psichologijos metodais verifikuojamos psichologijos informacijos yra būtina teisės normų veikimo veiksmingumo didinimo prielaida.

5. Toks perėjimas vyksta tam tikrais etapais. Pradinis – psichologinis postulavimas, antras – preziumavimas, trečias – perėjimas prie mokslinių psichologijos žinių taikymo. Kiekvienas iš tų etapų iš esmės išplečia specialiųjų psichologijos žinių taikymą sprendžiant tam tikrą teisės problemą.

LITERATŪRA

1. **Goldberg S.** Culture clash: Law and science in America. – New York: NYU Press, 1994.
2. **Holmes D.** The path of the law. – Harvard Law Review. 1897. No. 10.
3. **Costanzo M.** Psychology Applied to Law. – Toronto: Tompson, 2001.
4. **Melton G., Petrila J., Poythress N., Slobogin Ch.** Psychological Evaluations for the Courts. – New York–London: The Guilford Press, 1987.
5. **Tamanaha B.** Realistic Socio-legal Theory. – Oxford: Clarendon Press, 1997.

Limits of Usage of Special Psychological Knowledge in Law

Prof. Habil. Dr. Viktoras Justickis
Mykolas Romeris University

Keywords: professional knowledge, psychological examination, „common sense“ psychology.

SUMMARY

This article is focussed on the problem of application of special psychological knowledge in legislation and executing of law. Our main concern are limits in which scientific psychological knowledge can be used for needs of law application.

In great details we investigated problems broadly discussed in a special literature, that in opinions of many authors, there are substantially narrow possibilities to use psychology in solution of legal problems. The majority of these problems are related to essential difference in the very nature of both sciences.

We show that in fact all these differences do not preclude cooperation between psychology and law and use of psychologic knowledge in law. These differences actually are related to different position of each science in their relationship.

It is shown that in fact psychological knowledge is broadly used in law. However, it is so called „practical psychological knowledge“. The real problem is transformation of common sense psychological pastulates, widely used in law, into scientific psychological knowledge.

We investigated conditions under which such transitions occurs and stages through which such development proceeds.

It is shown that interconnection between law and psychology is very different on each of these stages. On the first stage psychological knowledge is applied at least. On the last one, we have most intensive application of special psychological knowledge.

